

BUKUA MABULUNGE NI BINTU

Tshitupa tshisatu

Bukola budi busuikakaja atomes anyi bukola bua nshinga ikena imueneka bua "buntatanda bua ntande" idiyi yenza munda mua bintu, mbulondangane ni bungu bua protons bua yonso wa kudiya. Tshilejilu, malanda pankatshi pa atomes idi yenza mâyi matekete, atomes ayi idi iyila panshi anyi pa ntaku wa tshilaminu tshia mâyi, ki bualu kayi mâyi menguluke. Kadi, malanda pankatshi pa atomes ya tshiamu tshia mu matanda (fer) makolakolayi, atomes ayi idi isomba kaba kamue, ki bualu kayi tshiamu tshia mu matanda ntshikolakangane. Kupita apu, bukola bua malanda pankatshi pa atomes mbulondangane ni makokeshi adi pambelu adi ayisambuluka. Makokeshi awu adi abikidibua ni luya. Patudi tusabisha mâyi, adi avuanduluka, adi asaba ni ashala muishi, malanda awu adi ajimina, mâyi adi ashala dibungu. Patudi tuela mu tshiamu tshia mashika, tudi tumbusha luya, malanda awu adi akola menemene, adi ashala dibua mbuena kuamba ni mâyi adi akolakana. Patudi tôsha tshiamu tshia mu matanda, tudi tutshituadila luya, malanda awu adi ateketangana, ndekelu wa bionso tshiamu tshia mu matanda tshidi tshienguluka. Tshidi tshikola kabidi patudi tuimanyika ditshiosha. Luya mmakokeshi adi atua eku atua kuaka. Munya ki mpokolo wa diambedi wa luya pa bulaba, makokeshi makese adiwu ukupa anyi photons adi alua kushintulula malanda pankatshi pa atomes ya bintu pa bulaba. Mu ngakuilu muinenke, makokeshi makese aa adi amatshila atomes bu ntende ni ayijimijija imue ya ku électrons yayi, imue misangu atu afika too ne kudiyumbusha yonso. Electrons eyi idi iya kusonsola atomes mikuabu, nanku ni nanku. Tudi mua kudienzela mpokolo wa luya tshikondo tshitudi tukuma mabua abidi. Tudi tufika ku diumbusha ku makanda électrons idi yosha lukunyi ne kulutemesha mudilu, idi ilutuadila luya peshi bukokeshi. Lukunyi lumuepele ludi lusambuluja mudilu kudi ditamba, ni diodi padi kudi mutshi udi pabuipi nadi too ni padi dîtu dijima diosheka biobio bienzeka ni mvula ki mudimiamina mâyi nansha.

Écrit par 3tonnes.org

Vous pouvez partager librement ce texte à la condition d'en conserver l'intégralité, sans ne rien modifier ni enlever, y compris sa provenance et ces quelques lignes. Version 0-1.